

Prvomajsko srečanje s sodčkastim salpovcem

Besedilo: Tinka Bačič

Med prvomajskimi prazniki smo z družino naravoslovno pohajkovali po obali med Fiesu in Strunjanom. Bilo je ravno med oseko, tistim posebnim časom, ko morje opazovalcem s kopnega razkrije nekaj več svojih skrivnosti kot sicer. Tokrat nas je med kamni pričakalo pravo presenečenje: valovi so na obalo naplavili nenavadno, prosojno, nam neznano žival, ki je od daleč spominjala na meduzo. Ali pa morda na veličastno, želatinasto jajce kdovekaterega bizarnega morskega bitja.

Telesce nenavadne živali je bilo dolgo približno 18 cm, prozorno in čvrsto. Na njem je bilo videti le nekakšno rdečeoranžno, nekaj centimetrov veliko, češnji podobno kroglico. Ko sem eno od nasedlih bitij vzela v dlani, sem opazila, da ji želatinozno telo na drobno utripa. Jasno mi je bilo, da hoče odplavati, zato sem ga hitro izpustila nazaj v vodo. Izkazalo se je, da naokoli leži še precej teh živalc. Na ducate jih je bilo naplavljenih med kamni, v družbi nasedlih meduz – uhatih in kompasnih klobučnjakov. Nekatere so bile še precej sveže, še žive, druge v slabem stanju, izsušene, številne pa so bile še na valovih.

Ko smo se popoldne odpravili v Piran, smo na te nenavadne živali naleteli še enkrat. Tokrat ne na obali, ampak v vodi, v piranskem pristanišču. Med seboj so bile povezane v nekakšen trak, ki je mirno plaval v krogu med privezanimi čolni. Kako dolga je bila veriga osebkov, bi težko rekla, saj je bila deloma potopljena v vodi. S kopnega smo je videli le kakšen meter.

Ker svetovni splet ve skoraj vse, smo doma povprašali Google, ali lahko pokaže kakšne slike bitij, ki jih na kratko opišemo kot *gelatinous sea creature*. V poplavi fotografij sem kar hitro našla prav takšne organizme, kot je bil naš. Šlo naj bi za vrsto plaščarja po imenu *Salpa maxima*. Določitev je potrdil tudi Borut Mavrič z Morske biološke postaje Piran NIB.

Plaščarji so strunarji, tako kot mi, torej naši ne-tako-zelo oddaljeni sorodniki. Takoj so se porodila vprašanja: Kje v vsej tisti želatini naj bi ta žival imela značilno hrbtno struno? Zakaj so bili osebki povezani v trak? Je ta žival pri nas redka?

Sodčkasti salpovec (*Salpa maxima*) v Fiesi, 30. 4. 2016. (foto: Eva Prevec)

Drobovni klobčič sodčkastega salpovca. (foto: Gregor Prevec)

Tako sem se odpravila na posvet s knjigami in zoologi, da izvem kaj več o teh organizmih. Slovensko ime vrste – sodčkasti salpovec – sem zasledila v knjigi *Pod gladino Mediterana* avtorja Toma Turka. Sodčkasti salpovci so navedeni kot značilen primer pelaških prostoplavajočih plaščarjev. Slovensko ime salpovec je zagotovo koristno, saj je ime salpa že v uporabi za vrsto ribe (*Sarpa salpa*). V *Živalstvu Slovenije* lahko preberemo, da so plaščarji ali tunikati (Tunicata) morski

strunarji, katerih ličinka ima v repu hrbtno struno. Odraslo žival obdaja ovoj iz tunicina. V tej izjemno raznoliki skupini so poleg salpovcev (Thaliacea) še kozolnjaki (Ascidiacea) in kopelati (Appendicularia). Salpovci živijo planktonsko življenje. Odrasle živali so večinoma nekaj milimetrov ali centimetrov dolgi sodčki iz prozornega zdriza. Spredaj in zadaj je sodček široko odprt, notranjost pa je predeljena s tanko steno, preluknjano z nekaj škržnimi režami. Na spodnji strani telesa

Kompassi klobučnjak (*Chrysaora hysoscella*) je prosto plavajoča pelagična vrsta meduze, ki v Jadranu ni pogosta. (foto: Eva Prevec)

je cevasti del črevesa zvit v nekakšen vozliček, kjer je še drugo drobno. Rdečeoranžna kroglica na našem salpovcu je bila torej drobovni klobčič – edini dobro vidni del sicer prosojnih živalc.

Večina trupa je nekakšna naprava za plavanje, dihanje in zbiranje drobne hrane. Skozi telo salpovci prečrpavajo vodo. Pri tem se sodčkasto telo ritmično krči, odprtini pa se izmenoma zapirata. To je bilo tisto utripanje živali, ko sem jo držala na dlani. Salpovci torej plavajo kot rakete. Živali naj bi bile dolge tudi do 10 cm, verige spolnih osebkov pa do 25 m.

Kako pa se salpovci razmnožujejo? Prav nenavadno. V zgodovino zoologije so se zapisali pred dvesto leti, ko je naravo-

slovec Chamisso pri teh drobnih, steklastih bitjih odkril metagenezo (prerod). Ugotovil je, da »hčerke« teh živali niso podobne materi, temveč babici. Iz oplojenega jajčeca se razvije samostojno živeči salpovec, t. i. rejnica ali matica. Množi se nespolno. Osebki, ki brstijo z nje, se v obliki nekakšne vijačnice odtrgajo od nje in kot verižni salpovci odplavajo v morska prostranstva. Nekaj časa se posamezni spolni osebki še držijo skupaj, počasi pa se veriga razkroji v posamične, zrele (oboje)spolne osebkke. Oplojeno jajčece se razvija v posebni valilni vrečici matere. Zarodek je z materjo tesno povezan prek nekakšne placente. Tako se brez stadija ličinke (kjer bi bila lahko prisotna hrbtna struna) razvije samostojno živeča nespol-

na generacija, na kateri spet nastajajo verižni, družinski osebki. Ti se od rejnic ne ločijo le po tem, da imajo spolne žleze, temveč tudi po obliki telesnih izrastkov in velikosti. Glede na literaturo naj bi rejnice sodčkastega salpovca zrasle do 16 cm. Spolni osebki naj bi bili manjši, dolgi okoli 8 cm, njihove verige pa so lahko dolge tudi do 25 m. Glede na podatke o velikosti živali bi lahko sklepali, da je bil fotografirani primerek iz Fiese rejnica, a glede na risbo v Riedlovi knjigi *Fauna und Flora des Mittelmeeres* gre za osebek iz verige. V Jadranu naj bi se sodčkasti salpovec pojavljal zlasti spomladi, in sicer v površinskih plasteh srednjega in južnega Jadrana.

Cikli salpovcev ponavadi potekajo skrito očem, daleč od obale in precej na hitro. Če se živali pojavijo v velikih množinah, imajo z njimi težave ribiči, ker se nabe-rejo v mrežah, v bližini plaž pa prestrašijo kopalce, saj spominjajo na meduze. Glede na dejstvo, da so salpovci filtratorji planktona, se zdi verjetno, da je letošnje množično pojavljanje na slovenski obali povezano z »rdečo plimo«, namnoženjem morske iskrnice, ki ga je bilo opaziti na našem morju v drugi polovici aprila letos. Rdečeoranžne valove smo v zalivih opazili tudi na našem prvomajskem sprehodu. 🌸

Oranžni valovi rdeče plime v Fiesi, 30. 4. 2016. (foto: Gregor Prevec)